

ASPECTE ALE POLITICII ROMÂNIEI ÎN SUD-ESTUL EUROPEI
SUB GUVERNAREA ARMAND CĂLINESCU

GEORGE UNGUREANU*
CORNEL POPESCU**

În analiza politicii externe a României sub guvernarea Armand Călinescu (7 martie - 21 septembrie 1939) deosebim două etape. Prima etapă, consecutivă „crizei cehoslovace” începe la jumătatea lunii martie 1939 și durează până în momentul perfectării nefastului pact Ribbentrop-Molotov. În aceste luni, dominante sunt, la nivelul bătrânului continent, eforturile tandemului franco-britanic de a bara expansiunea Germaniei hitleriste, conciliatorismul în raport cu Berlinul fiind definitiv abandonat; tratativele tripartite britanico-franco-sovietice nu au exclus însă posibilitatea unor contacte germano-sovietice, finalizate prin acordurile economice și politice între cele două Mari Puteri totalitare de la 21, respectiv 23/24 august 1939. Cea de-a doua etapă, finalizată brusc cu actul asasinării prim-ministrului român, la 21 septembrie 1939, este una consecutivă pactului Ribbentrop-Molotov și declanșării celei de-a doua conflagrații mondiale.

Pe parcursul ambelor etape menționate, obiectivul fundamental al politicii externe românești în sud-estul Europei a fost menținerea unității Înțelegerii Balcanice, în cadrul căreia îndeosebi Iugoslavia manifesta tendințe centrifuge, și chiar consolidarea acestei structuri de securitate regională, prin atragerea Bulgariei, posibil cu satisfacerea unor revendicări teritoriale (Dobrogea de Sud etc.). Evoluțiile politico-diplomatice din Balcani nu pot fi urmărite însă decât prin prisma acțiunilor și intereselor Marilor Puteri în această regiune agitată, mai degrabă un seismograf decât un butoi cu pulbere al bătrânului continent.

În perioada martie-august 1939, guvernul român a dus o politică generală de neutralitate față de Marile Puteri, neutralitate ușor favorabilă Franței și Marii Britanii, de la care țara noastră a primit cunoscutele garanții din 13 aprilie 1939; nu sunt de neglijat nici tendințele României de a găsi un *modus vivendi* cu Germania, de care era legată prin tratatul economic semnat la 23 martie 1939.

Garanțiile oferite de către Franța și Marea Britanie României, la 13 aprilie 1939 evidențiază, prin caracterul lor, dorința ambelor părți (tandemul franco-britanic și România) de a merge cu jumătăți de măsură. Astfel, pe de o parte, caracterul unilateral al garanțiilor satisfacea exigențele guvernului român, care nu dorea să provoace

---

* Universitatea din Pitești.

** Muzeul Județean Argeș, Pitești.

Germania¹ iar, pe de altă parte, garantând doar independența României, nu și integritatea ei teritorială, Franța și Marea Britanie își păstrau o importantă marjă de manevră în raport cu Budapesta și Sofia și, mai ales, cu Moscova. Înțelegerile cu Germania au fost văzute de către guvernul de la București drept mijloace de completare a sistemului tradițional de alianțe (și nu de demantelare a acestuia), în vederea salvagărdării integrității teritoriale a țării. Elocvente în acest sens sunt reacțiile diplomaților străini acreditați în capitala Italiei la vestea semnării tratatului economic româno-german din 23 martie 1939, așa cum au fost ele consemnate de către ministrul român la Roma, A.D. Zamfirescu: „ambasadorul german – atitudine amicală și discretă, ambasadorul englez – ne-am înfeudat 100% Germaniei, ambasadorul francez - perfectă înțelegere, ministrul Iugoslaviei – neașteptată satisfacție și convingerea că nu se putea mai bine, ministrul Ungariei – consternare, ministrul bulgar – consternare și necaz”².

În timp ce România se baza pe sprijinul franco-britanic și căuta să cointereneze, prin concesiile economice, Germania, în vederea garantării integrității sale teritoriale, Bulgaria avea un punct de vedere diametral opus în privința *statu-quo-ului* teritorial. La 19 aprilie 1939 a fost emisă directiva nr. 19 a ministerului bulgar de externe, act în șase puncte în care se arăta, între altele că: „1. Bulgaria nu poate intra în Înțelegerea Balcanică deoarece aceasta garantează granițele actuale, pe care Bulgaria nu le poate accepta. 2. Intrarea Bulgariei într-un nou acord balcanic ar fi posibilă doar după unele modificări teritoriale, care i-ar reda Dobrogea de Sud, Tracia (de Vest, n.n.), în granițele din 1913 și eventual și regiunile Taribrod și Bosilevgrad.

3. În cazul întrării Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, ea nu-și va lua nici un angajament privind granițele exterioare ale organizației”³.

A doua zi, premierul Georgi Kioseivanov, titular al portofoliului externelor, declara în fața comisiei de politică externă a *Săbranje*-i (Parlamentul bulgar) că obiectivul major al guvernului său era restabilirea frontierelor din 1913, anterioare semnării tratatului de pace de la București, problema aderării la Înțelegerea Balcanică putând fi discutată doar ulterior⁴. Aceste scopuri ale guvernanților de la Sofia erau binecunoscute la București. Astfel, la 28 aprilie 1939, ministrul român la Ankara, Vasile Stoica, raporta că șeful guvernului bulgar declarase în fața mai multor miniștri acreditați la Sofia că revendicările bulgare includeau Dobrogea de Sud, Tracia apuseană și, în general, frontierele din 1913. Kioseivanov adăugase că aceste obiective național-teritoriale erau urmărite exclusiv prin metode pașnice⁵, întreaga politică externă a Bulgariei interbelice putând fi caracterizată, cu ghilimelele și amendamentele

¹ Grègoire Gafenco, *Preliminaires de la Guerre à l'est*, Fribourg (Suisse), 1944, p. 274.

² Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene*, Pitești-Craiova, 1999, Editura Intact, p. 226.

³ *Izvori za istorijata na Dobrudža* (în continuare I.I.D.) T. 1 (1919-1941), săstaviteli: Petăr Todorov, Kosjo Penčikov, Marin Cucov, Stela Izvorska, Antonina Kuzmanova, Sofija, Izdatelstvo na Bălgarskata Akademija na Naukite. 1993, vtora čast (1932-1941), doc. 49, pp. 358-359.

⁴ Constantin Iordan, *Problema Cadrilaterului. Mărturiile lui Bogdan Filov*, în Idem. *Minoritățile etnice în sud-estul european după Primul Război Mondial: dimensiunile unei probleme europene*, București, Editura Curtea Veche, 2002, pp. 135-136.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond Stoica Vasile, dosar I/71, f. 74.

de rigoare, drept „revizionism pașnic”⁶. De altfel, Georgi Kioseivanov făcuse o declarație categorică chiar în fața ministrului român la Sofia, Gheorghe Aurelian, la 3 mai 1939: „Bulgaria nu poate intra în Înțelegerea Balcanică, pentru că nu poate renunța la pretențiile sale, fie chiar iluzorii, de restabilire a granițelor din 1913. Ea nu înțelege însă și nici nu ar putea să ia atitudini agresive, deși este singurul stat învins cu frontierele rămase neschimbate după München”⁷.

Imperativul apărării *statu-quo*-ului teritorial nu era însă o dogmă absolută a politicii externe românești, unii factori de decizie de la București considerând posibile, în anumite condiții, unele concesii teritoriale făcute Bulgariei, în vederea garantării mai eficiente a integrității teritoriului rămas. De pildă, la 24 aprilie 1939, prim-ministrul român, Armand Călinescu insera următorul plan de soluționare a disputei teritoriale româno-bulgare în Dobrogea de Sud:

„Fără a schimba o iotă linia actuală de mentalitate față de eventualitatea plecării Iugoslaviei și perspectiva unei presiuni bulgare, trebuie să studiem – nu putem lupta pe toate fronturile – și o nouă ipoteză. Ea ar fi următoarea:

1. Pe lângă garanțiile Franței și Angliei, să obținem o siguranță cu U.R.S.S. și Bulgaria.
2. Dacă U.R.S.S. ne recunoaște definitiv Basarabia și ne ajută contra Ungariei.
3. Dacă cu Bulgaria am putea face un pact de amicitie perpetuă.
4. Atunci putem, cu ajutorul Parlamentului, ceda o parte din Cadrilater, care nu a fost luată ca acoperire etnică, ci ca o garanție a frontierei față de experiența trecută. Această cesiune s-ar putea face concomitent cu un schimb de populație pentru rest. Ar pleca restul bulgarilor din Dobrogea și ar veni români din Vidin. Cu aceasta, am naționaliza și garanta definitiv Dobrogea. Tot acest sistem, în cadrul asistenței anglo-franceze, ar fi foarte prețios”⁸.

Planul premierului român venea în contextul unei presiuni britanice asupra României, în sensul unor cesiuni teritoriale către Bulgaria, ca un sacrificiu necesar pentru atragerea acestui stat în Antanta Balcanică. Într-o întrevedere cu Armand Călinescu, desfășurată chiar la 24 aprilie 1939, regele Carol al II-lea este de acord cu politica externă generală propusă de acesta, consemnează părerea potrivit căreia unele retrocedări de teritorii pe granița dobrogeană ar fi inevitabile pentru a face un bloc balcanic puternic, dar menționează și propria neîncredere în bulgari⁹. Aflat în capitala Marii Britanii, șeful diplomației românești, Grigore Gafencu, confruntat cu o serie de cereri cvasi-ultimative ale interlocutorilor londonezi, pune la îndoială oportunitatea politică a unor cesiuni față de Bulgaria înfeudată economic Germaniei¹⁰. În același timp, după îndelungi întrevederi cu ambasadorii britanic și nord-american, ministrul

⁶ Despre conținutul, valențele și limitele noțiunii de „revizionism pașnic”, a se vedea Constantin Iordan, *România și relațiile internaționale în sud-estul european 1919-1924. Probleme ale păcii, securității și cooperării*, București, Editura All, 2001, pp. 145-148.

⁷ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/71, f. 91.

⁸ Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916-1939)*, ediție Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990, p. 418.

⁹ Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, ediție îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, vol. I (1904-1939), București, Editura Silex, 1995, p. 338.

¹⁰ Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică în anul 1939*, ediție îngrijită de Cornel Scafeș, traducere de Rodica Scafeș, București, Editura Militară, 1992, p. 114.

român la Ankara, Vasile Stoica, ajungea la concluzia că teza bulgară potrivit căreia „problema dobrogeană” ar fi fost singurul obstacol major în calea aderării Bulgariei la Înțelegerea Balcanică era larg răspândită în mediile diplomației anglo-americane¹¹. Încercările în puterea persuasivă a propriei propagande, bulgarii au inițiat și o serie de sondaje pe lângă britanici. Astfel, la 26 aprilie 1939, ministrul bulgar la București, Sava Kirov, a avut o întrevedere cu ambasadorul britanic Reginald Hoare, pe care l-a întrebat dacă fusese însărcinat de către guvernul său să facă un demers la guvernul român, în direcția cedării Dobrogei de Sud către Bulgaria. Răspunsul însă a fost unul negativ¹². O nouă rundă de presiuni britanice asupra României se consumă în iunie 1939. În acest context, la 9 iunie 1939, Grigore Gafencu face cunoscut lui Reginald Hoare că guvernul român era dispus să ia în calcul cedarea Cadrilaterului numai cu condiția ruperii Bulgariei de Puterile Axei¹³.

Pentru a convinge cercurile britanice de inoportunitatea unor concesi făcute de Bulgaria, ministrul român de externe provoacă așa-numitul incident Hristov, după numele diplomatului bulgar Todor Hristov. Întrebat direct de Gafencu dacă Bulgaria s-ar mulțumi cu Dobrogea de Sud, diplomatul bulgar pune în discuție Tracia apuseană și Macedonia Vardar¹⁴. La 14 iunie 1939, Gafencu îi trimitea lui Armand Călinescu o telegramă cu următorul conținut: „Și englezii, și turcii s-au convins că cererile Bulgariei sunt de așa natură încât nu se poate negocia nimic între România și Bulgaria separat¹⁵. Succesul reputat de către Grigore Gafencu în urma incidentului Hristov a fost însă efemer; la 26 iunie 1939, Vasile Stoica raporta de la Ankara: „Aflu că misiunea engleză stăruie să se facă toate sacrificiile pentru a se obține colaborarea armatei bulgare și în special ca Turcia să insiste pe lângă noi pentru cedarea Dobrogei de Sud”¹⁶.

Creșterea simpatiei pentru cauza bulgară din partea opiniei publice britanice era remarcată și de către ministrul român la Londra, Virgil Viorel Tilea, într-un raport din 25 iulie 1939, consacrat vizitei politicianului bulgar Stojčo Mošanov la Londra, terminată fără niciun succes pentru Bulgaria, atât guvernul, cât și opoziția britanice refuzând să-și dea acordul pentru pretențiile sale revizioniste¹⁷. Refuzul britanic de a achiesa la punctul de vedere bulgăresc revizionist avea la bază mai mult simpatia pentru Grecia decât eventualele simpatii față de România.

În comparație cu britanicii, reprezentanții Franței se arătau mult mai circumspecți față de revendicările bulgărești. În cursul vizitei lui Grigore Gafencu la Paris (27-29 aprilie 1939), omologul său francez, Georges Bonnet, și-a permis doar sondaj *stricto sensu* în chestiunea sud-dobrogeană¹⁸. La începutul lunii mai, România a fost vizitată de către o delegație militară franceză compusă din generalii Weygand și

¹¹ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, doc. I/71, f. 63.

¹² *Ibidem*, f. 72.

¹³ Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și a independenței naționale (martie 1938-mai 1940)*, București, Editura Academiei, 1971, p. 206.

¹⁴ Grigore Gafencu, *Ultimele zile...*, pp. 196-197; V. Moisuc, *op. cit.*, p. 200.

¹⁵ V. Moisuc, *op. cit.*, p. 200.

¹⁶ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, vol. I, f. 35.

¹⁷ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României (în continuare se va cita A.M.A.E.), fond *România (1920-1944)*, vol. 7, f. 99-101.

¹⁸ Antonina Kuzmanova, *Balkanskata politika na Rumîniia 1933-1939*, Sofija, Bălgarska Akademija na Naukite, 1984, p. 1821.

Gamelin. Cu această ocazie, generalul Wygand, potrivit însemnărilor lui Armand Călinescu, ar fi remarcat faptul că Înțelegerea Balcanică juca doar împotriva Bulgariei, nu și a celorlalte state revizioniste, în timp ce Gamelin a opinat că turcii îi puteau opri pe bulgari. Despre Iugoslavia, ambii generali francezi au exprimat rezerve¹⁹.

Delegația militară franceză prezentă în Turcia în prima jumătate a lunii august s-a arătat interesată de atragerea Bulgariei într-o combinație activă anti-germană, inclusiv cu condiția satisfacerii unor revendicări teritoriale. Ofițerii francezi considerau însă că aceste modificări teritoriale trebuiau să fie consecutive câștigării războiului contra Germaniei și aliaților săi, când statele concesive puteau primi compensații în alte părți (de pildă România, la nord și la vest)²⁰.

În cadrul opiniei publice franceze existau însă și câțiva partizani mai hotărâți ai cauzei bulgare precum profesorul Lapradelle, senatorul Justin Godard și ziaristul Pierre Herre, a căror influență nu era mare²¹.

Germania se menținea pe linia încurajării limitate a revizionismului bulgar, nedorind să-și piardă influența la Sofia, dar nici să creeze complicații în Balcani. La 5 iunie 1939, în instrucțiunile transmise de la Wilhelmstrasse către ministrul german în capitala bulgară, Reimelin, se arăta că tema aspirațiilor bulgare trebuia tratată cu atenție, ținând seama la interesele Germaniei în Iugoslavia și România. Germanii făceau distincție însă între cele două state vecine Bulgariei; în relațiile cu România, Bulgaria nu trebuia să renunțe la revizuire sau să se mulțumească cu mici gratificații²². Pe fondul unei mini-campanii pro-bulgare în presa nazistă²³, Wilhelm Fabricius, ministrul german la București, îi dă de înțeles omologului său bulgar, Sava Kirov, că Germania are nevoie de liniște în Balcani și nu poate să comită gesturi de ostilitate față de o Românie cooperantă economic²⁴. Italia seconda Germania în planurile ei revizioniste și privea cu simpatie aspirațiile teritoriale bulgare²⁵. La începutul lunii iunie 1939, presa italiană se făcea ecoul revendicărilor teritoriale bulgărești aproape concomitent cu încheierea unei convenții culturale italo-bulgare, la 5 iunie 1939²⁶.

Deosebit de importantă era și atitudinea U.R.S.S. față de disputa teritorială româno-bulgară, atitudine destul de ambiguă, ca de altfel întreaga politică externă a U.R.S.S. din lunile care au precedat începerea celei de-a doua conflagrații mondiale. Într-o discuție cu ministrul român la Moscova, Nicolae Dianu, V.P. Potëmkin, adjunct al ministrului sovietic de externe, remarcă primirea caldă făcută de bulgari la începutul lunii și sentimentele filoruse ale populației de rând, însă insistă să nu se facă nicio concesie teritorială Bulgariei, atâta timp cât guvernării de la Sofia nu se rupeau de Axă²⁷. La începutul lunii august, Moscova a fost vizitată de către o delegație

¹⁹ A. Călinescu, *op. cit.*, pp. 418-419.

²⁰ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/725, f. 80-81.

²¹ A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 238; Arhivele Militare Române – Pitești (în continuare se va cita A.M.R.-P.), fond *Ministerul de Război – Cabinetul Ministrului*, dosar nr. crt. 221, f. 3.

²² Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (1938-1940)*, București, Editura Politică, 1980, p. 120.

²³ Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania (1936-1940)*, traducere de Cristina Aboboaie, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 111.

²⁴ Nikolaj Genčev, *Vânșnata politika na Bălgarija (1938-1941)*, Sofija, Vektor, 1998, p. 102.

²⁵ A se vedea, de exemplu, conținutul lucrării colective *Bulgaria*, apărută la Roma în anul 1939.

²⁶ A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 35.

²⁷ *Ibidem*, f. 176-177; vezi și Gr. Gafencu, *Ultimele zile...*, p. 187-189.

parlamentară bulgară prezidată de G. Markov, vice-președinte al *Săbranje*-i, incluzându-l și pe Petăr Kioseivanov, fratele prim-ministrului. În decursul discuției lor cu oaspeții bulgari, Molotov i-a asigurat de sprijinul U.R.S.S., atât în Dobrogea, cât și în zona Traciei egeene, fără a insista asupra apropierii de Franța și Marea Britanie²⁸.

Fără a fi o Mare Putere, în adevăratul sens al cuvântului, Polonia a jucat un rol de potențial mediator între România și Bulgaria. La 17 mai 1939, premierul bulgar declara ministrului plenipotențiar al Poloniei la Sofia, Tarnowski, că i-ar face plăcere dacă guvernul polonez ar media între Bulgaria și România. În schimbul Dobrogei de Sud, Bulgaria oferea un pact de neagresiune și prietenie veșnică. Ulterior, Josef Beck a încercat în două rânduri să influențeze Bucureștiul, dar fără rezultat²⁹. La 26 mai, diplomatul polonez Arciszewski a comunicat, cu titlu informativ, ambasadorului Franasovici că Bulgaria ceruse, din nou, mediația Poloniei în vederea unei înțelegeri româno-bulgare pe bază de concesi teritoriale; pentru a impresiona Polonia, a fost folosită și amenințarea la aderarea la Axă, în caz de refuz³⁰. O încercare de dobândire a mediației poloneze s-a consemnat și în a doua jumătate a lunii iunie 1939, când Grigor Vasiliev, președintele asociației bulgaro-române, cu acordul premierului Kioseivanov, a plecat în misiune la Varșovia, unde a cerut deschis intervenția directă a Poloniei pentru încheierea de tratative româno-bulgare asupra cedării Cadrilaterului³¹.

Rezultatele acestor demersuri bulgare pe lângă guvernul de la Varșovia au fost modeste, Polonia însăși fiind în centrul atenției mondiale, din cauza pretențiilor germane asupra Danzig-ului și coridorului.

După ce am trecut în revistă atitudinea unor țări ne-balcanice (Marile Puteri+Polonia) față de revendicările teritoriale bulgărești în Dobrogea de Sud, vom intra în analiza raporturilor româno-bulgare în context sud-est european.

Ideea unor eventuale tratative cu Ungaria și Bulgaria asupra unui schimb de populație era luată în calcul de către șeful guvernului român în ziua de 15 martie 1939, în cadrul unei audiențe la rege³², iar două zile mai târziu suveranul român declara, în privința Bulgariei: „Nu cedez teritoriu fără Parlament!”³³, sintagmă care nu excludea aprioric ideea unor concesi teritoriale.

Era un moment de încordare a relațiilor României cu Ungaria și Bulgaria, pe fundalul ultimelor faze ale crizei cehoslovace. În acest context, se desfășoară vizita lui Georgi Kioseivanov la Ankara, între 17 și 19 martie 1939. La întrebările cascade puse de premierul român, Sükrü Saraçoğlu, prim-ministrul turc, răspunde aproape stereotip că în caz de participare bulgară la un atac german contra României, Bulgaria va fi atacată de Turcia, chiar în eventualitatea considerată puțin probabilă, că Iugoslavia și Grecia s-ar eschiva³⁴. Probabil și ca efect al acestor convorbiri, Kioseivanov îi declara lui Vasile Stoica faptul că „salvarea noastră este în crearea unei uniuni între România,

²⁸ *I.I.D.*, T2, vtoră časť (1932-1941), doc. 48, pp. 368-369.

²⁹ A. Kuzmanova, *Ot Njoi No Krajova Văprosăt za Južna Dobrudža v meždunerođnite otnošenija*, Sofija, Dăržavno izdatelstvo nauka i izkustvo, 1989, p. 206.

³⁰ A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 244; buletin informativ din 27 mai 1939.

³¹ Alberto Basciani, *Un conflitto balcanico La contesa fra Bulgaria e România in Dobrugia de Sud (1918-1940)*, Cosensa, Ed. Periferia, 2001, p. 204.

³² A. Călinescu, *op. cit.*, p. 410.

³³ *Ibidem*.

³⁴ I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 103; A. Basciani, *op. cit.*, p. 206.

Iugoslavia, Grecia, Turcia și Bulgaria, care să lase deocamdată pentru vremuri mai bune rezolvarea problemelor inter-balcanice”³⁵. Fapt este că în următoarele săptămâni, în relațiile româno-bulgare a intervenit o perioadă de destindere, după cum remarcă, la 16 aprilie, experții de la Secția a 3-a Operații a Marelui Stat Major³⁶.

În noul context, Georgi Kioseivanov răspundea ziarului turcesc „Çumhurriyet” (Republica), la întrebarea dacă Bulgaria a renunțat la pretențiile teritoriale față de România că nu avea la ce renunța fiindcă, în mod oficial nu formulase nicio pretenție teritorială față de România³⁷. Chiar și ne-formulate oficial, pretențiile teritoriale bulgărești față de România se loveau de opoziția regelui Carol al II-lea care, la 15 aprilie 1939 îl muștra pe Grigore Gafencu pentru ceea ce considera el a fi o atitudine foarte concesivă în raport cu vecinii de la sud³⁸.

Evenimentele dramatice din martie 1939 readuseseră în actualitate problema atitudinii Iugoslaviei față de statele aliate din Înțelegerea Balcanică. Importanța Iugoslaviei față de Înțelegerea Balcanică este descrisă de către ministrul român Grigore Gafencu în următorii termeni: Dacă „Iugoslavia ar fi cedat, România ar fi rămas complet izolată de Grecia și Turcia, iar sistemul balcanic s-ar fi prăbușit. Dacă, dimpotrivă, Iugoslavia rezista, puteam spera ca Bulgaria să ni se alăture. La Belgrad, lupta secretă între reprezentanții Axei și reprezentanții țărilor balcanice era acerbă”³⁹. Conform însemnărilor lui Armand Călinescu din 9 aprilie 1939, regele Carol al II-lea îl credea foarte fricos pe prințul regent Paul al Iugoslaviei, în timp ce Thierry aprecia că nu se putea face nimic cu Iugoslavia, unde, în opinia lui, Milan Stojadinović intenționa să de o lovitură de stat spre a se face dictator și a relua politica de apropiere de Germania, pe care o promova ca prim-ministru între 1938 și februarie 1939⁴⁰. Grigore Gafencu opina că omologul său iugoslav, Činkar Marković era stăpânit de aceleași temeri ca și prințul regent Paul, considerând atotputernic cel de-al Treilea Reich și nemaicrezând în posibilitatea salvării păcii și în formulele de securitate colectivă⁴¹. Același Grigore Gafencu îi făcea un portret mai complex prințului regent: „Prințul avea necaz în special pe regele bulgarilor, la adresa căruia lansa săgețile cele mai ascuțite, căci încerca să fie mai abil decât el. Antanta Balcanică, în schimb, Antanta îi plăcea: ea reprezenta în ochii lui singura politică decentă [...]. Prințul înțelegea să rămână fidel aliaților săi, dar trebuia să calmeze suspiciunile Axei [...]. Dintre oamenii de stat pe care îi întâlnisem, el a fost singurul care a înțeles importanța schimbării intervenite la Moscova, când dl. Molotov îl înlocuise pe dl. Litvinov”⁴².

La 7 mai 1939, conform însemnărilor lui Armand Călinescu, are loc un dialog în trei (Carol al II-lea, A. Călinescu, Grigore Gafencu), în care este abordată și problema iugoslavă:

- Gafencu: La Belgrad însă, impresia forte. E la presiune.
- Regele: Panică.

³⁵ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 286.

³⁶ A.M.R., fond *M.St.M.* – *Secția a 3-a Operații*, dosar nr. crt. 1618, f. 30.

³⁷ *Raporturile româno-bulgare*, în *Dobrogea Nouă*, XX, nr. 144/18 aprilie 1939, p. 1.

³⁸ Carol al II-lea, *op. cit.*, pp. 332-333.

³⁹ Gr. Gafencu, *Ultimele zile...*, p. 182.

⁴⁰ A. Călinescu, *op. cit.*, p. 414.

⁴¹ Gr. Gafencu, *Ultimele zile...*, pp. 184-185.

⁴² *Ibidem*, p. 183.

- Gafencu: Nu au oameni. Marković câștigat nemților. Nu vreau să meargă...la Londra. Sunt pe punctul să încheie cu Ungaria fără noi. M-am opus hotărât. Am spus și reginei Marioara și prințului Paul. Aceștia, în panică, deși cu simpatie spre englezi și noi. Detestă pe regele Boris⁴³.

După momentele tensionate de la jumătatea lunii martie și săptămânile de destindere care au urmat, relațiile româno-bulgare au fost tulburate de campania de presă revizionistă din Bulgaria; la 27 aprilie 1939, regele Carol al II-lea accepta propunerea lui Armand Călinescu de a transmite la Sofia un avertisment pe tema respectivei campanii de presă⁴⁴. La 3 mai 1939, Kioseivanov răspundea notei românești în următorii termeni:

1. Nu guvernul bulgar a inspirat articolele revizioniste apărute în presă.

2. Bulgaria duce o politică de bună înțelegere și colaborare, în spiritul Acordului de la Salonic. Bulgaria nu poate intra în Înțelegerea Balcanică, pentru că nu poate renunța la pretențiile ei, fie chiar iluzorii, de restabilire a granițelor din 1913. Ea nu înțelege încă și nici nu ar putea să ia inițiative agresive.

3. Articole favorabile Bulgariei au apărut și în presa turcă și iugoslavă⁴⁵.

În paralel cu aceste schimburi de note, Sükrü Saraçoğlu propunea următorul plan de atragere a Bulgariei în Antanta Balcanică:

1. Să se ofere Bulgariei participarea cu drepturi legale la Înțelegerea Balcanică, statele membre luându-și însă obligația de a-și apăra în comun frontierele față de orice agresiune din afară.

2. Să se amâne pentru mai târziu și pentru o soluție treptată litigiile existente.

3. Litigiile între Bulgaria și oricare dintre vecinii săi, dacă nu pot fi rezolvate bilateral, să fie soluționate prin arbitrajul celorlalte trei state (n.n. – în cazul României, Turcia, Grecia și Iugoslavia), idee cu care țara noastră nu era de acord⁴⁶.

Comentând eforturile lui Grigore Gafencu de atragere a Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, Henri Prost, un influent personaj al vremii, își exprimă următoarele considerații: „Ar fi reușit, poate, dacă un grav incident nu i-ar fi zădărnicit eforturile. La 10 mai 1939, 25 de țărani bulgari (20 - n.n.) de la Belița – un satuc din Cadrilater – au fost executați sumar de poliția română în condiții rămase neclare. În Bulgaria, lumea era mai pornită ca niciodată împotriva României”⁴⁷.

Este adevărat că incidentele de la Belița au dus la tensionarea relațiilor româno-bulgare, dar cauzele ne-aderării Bulgariei la Antanta Balcanică sunt mult mai adânci, ținând de orientarea mai generală a politicii externe a statului vecin cu România la sud. Tensiunile bilaterale au fost amplificate de zvonistică. Astfel, la 18 mai 1939, prin Sofia circula zvonul că încă 8 etnici bulgari din Cadrilater ar fi fost executați⁴⁸ în timp ce în cercurile macedoromâne din București au circulat până la finele lunii iulie informații false despre uciderea a peste 20 de etnici români din Bulgaria, ca represalii

⁴³ A. Călinescu, *op. cit.*, pp. 419-420.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 418.

⁴⁵ A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 19-20.

⁴⁶ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/71, f. 68.

⁴⁷ Henri Prost, *Destinul României (1918-1954)*, ediție Valer Moga, București, Editura Compania, 2006, p. 197-198.

⁴⁸ A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 176.

la incidentele de la Belița⁴⁹. Reacțiile bulgare la evenimentele de la Belița (8-10 mai 1939) au fost în general moderate și s-au rezumat la proteste pașnice și manifestări comemorative, inclusiv religioase. Prin reprezentanții lor la asemenea întruniri, guvernauții au dat de înțeles că „momentul eliberării Dobrogei nu a sosit încă”, cum se exprima un anume Stajko la Rusciuk⁵⁰. La finele lunii mai, Nikola Mušanov, cunoscut om politic bulgar democrat, vorbind despre întâmplările de la Belița formulează fățiș revendicarea Dobrogei de Sud ca o pretenție minimală, a cărei satisfacere ar permite Bulgariei să rămână neutră⁵¹.

Pentru a nu da prilejul unor evenimente violente, autoritățile bulgare au întărit paza la frontieră⁵², iar rezultatul a fost absența cvasi-totală a comitagiiilor în vara anului 1939.

În lunile mai-iunie 1939, diplomația românească a fost preocupată de slăbirea coeziunii interne în cadrul Înțelegerii Balcanice, din cauza orientărilor divergente ale Turciei (semnatară a unor acorduri cu Franța și Marea Britanie) și Iugoslaviei (adeptă a unei neutralități favorabile, în unele privințe, Germaniei).

Pentru România, după cum consemna regele Carol al II-lea, Antanta Balcanică era de cea mai mare importanță, căci apăra spatele țării din partea Bulgariei⁵³. La 17 iunie 1939, suveranul român aprecia performanța diplomatică a lui Gafencu de a-i fi convins pe turci să nu implice Antanta Balcanică în acordurile lor cu Marea Britanie, spre a nu provoca astfel Germania⁵⁴. Din partea bulgară, atitudinea față de România rămâne una ambiguă. Pe de o parte, existau semnale ale unor ponderări de ton, după reacția la evenimentele de la Belița. potrivit unor informații deținute de către Vasile Stoica, ministrul bulgar la Ankara s-ar fi plâns lui Saraçoglu, la 22 mai, că relațiile Bulgariei cu vecinii săi, cu excepția Iugoslaviei, se înrăutățesc; premierul turc reproșează însă interlocutorului său atitudinea din martie-aprilie și propune aderarea imediată la Înțelegerea Balcanică, propunere de la care bulgarul se eschivează⁵⁵.

Pe de altă parte, unele ziare bulgărești continua să facă aprecieri ironice la adresa României și a conducătorilor săi. De pildă, ziarul „Mir” din 10 iunie 1939 comentează afirmația prim-ministrului Armand Călinescu, potrivit căreia România își apără teritoriile care-i aparțin, întrebându-se retoric ce se va întâmpla cu acele teritorii aflate în stăpânirea României, dar care nu i-ar aparține de drept⁵⁶.

La 18 iunie 1939, Grigore Gafencu a avut o întrevedere cu *archigos*-ul grec Ioannis Metaxas, la capătul căreia generalul elen va face o declarație profetică: „Ne vom bate, chiar dacă va trebui, din nou, să acoperim țara de ruine”⁵⁷.

În privința Bulgariei, răspunzând unei sugestii de-a lui Činkar Marković, Gafencu se declara dispus să ofere schimb de populație, adoptarea Statutului Minorităților (4 august 1938) la nevoile bulgarilor din Dobrogea, și regim preferențial

⁴⁹ A.N.I.C., fond *Direcția Generală a Poliției*, dosar 12/1938, f. 5.

⁵⁰ A.M.R.-P., fond *Divizia a 9-a Infanterie*, dosar nr. crt. 1406, f. 736, notă informativă din 21 mai 1939.

⁵¹ A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 49, f. 272.

⁵² *Ibidem*, f. 248.

⁵³ Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 357; însemnare din 24 mai 1939.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 363.

⁵⁵ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/71, f. 152, raport informativ din 27 mai 1939.

⁵⁶ A.M.A.E., fond *România (1920-1944)*, vol. 7, f. 122.

⁵⁷ Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei...*, p. 201.

pentru cereale, iar Metaxas era de acord cu unele înlesniri prin Pactul Salonic⁵⁸.

Pe acest fundal, la 4 iulie 1939 are loc la București o întrevvedere între Sava Kirov și Grigore Gafencu. În timpul discuțiilor, Kirov reiterează argumentele despre politica de neutralitate și pace a guvernului său, pretinzând mai multă înțelegere pentru Bulgaria. Gafencu arată că problema intrării Bulgariei în Înțelegerea Balcanică nu se mai pune, fiindcă revendicările bulgare nu pot fi luate în discuție, dar menționează că ușile organizației rămân deschise, pentru o Bulgaria „sinceră și hotărâtă”⁵⁹. Câteva zile mai târziu, la 10 iulie 1939, are loc vizita lui Georgi Kioseivanov la Belgrad. Comunicatul comun dat publicității cu acest prilej menționa că „politica de independență și de neutralitate corespunde cel mai bine intereselor ambelor țări cât și intereselor generale pentru pace în Balcani”⁶⁰.

Interesul factorilor de decizie români, pentru evoluțiile din sud-estul Europei va cunoaște o creștere sensibilă în zilele de 25-26 iulie 1939.

La 25 iulie 1939, Raul Vasile Bossy consemna în jurnalul său: „Bietul Filotti (Eugen Filotti, ministrul român la Sofia – n.n.) este foarte impresionat de purtarea bulgarilor, care nici nu-i mai întind mâna și cântă imnul dobrogean cum îl văd. Oricâte concesii am face Bulgariei, ea nu va intra în Înțelegerea Balcanică. Este inutil, deci, să se discute cu ei”⁶¹. La 26 iulie 1939, regele Carol al II-lea nota în jurnalul său: „În orice caz, prima chestiune care va trebui să fie rezolvată pe frontul româno-turc este cea bulgărească[...]. Avem convingerea că atât Ungaria, cât și Bulgaria, cu toate protestările ei și cu toate aparențele, uneori înșelătoare, sunt trecute hotărât de partea Axei”⁶².

În același timp, Grigore Gafencu îi transmitea lui Armand Călinescu vestea că Andrić, ministrul Iugoslaviei la Berlin, ar fi declarat că dacă Germania ar pretinde să treacă peste teritoriul lor, se vor opune⁶³.

Tot la 26 iulie 1939, A. Călinescu și Gr. Gafencu merg împreună la rege, care se pregătea de o călătorie în Turcia. Grigore Gafencu îl sfătuiește pe suveran să nu se întâlnească Inönü, președintele Turciei, spre a nu provoca Germania. Armand Călinescu, dimpotrivă, identifică vreo câteva avantaje ale unei astfel de întâlniri:

- Întărirea legăturii României prin Turcia: sprijin eficace.

- Se vor întări relațiile franco-engleze.

- Se va putea încerca prin turci o ameliorare a relațiilor cu Sovietele. Ar fi de dorit un pact de neagresiune, cu condiția să ni se recunoască efectiv Basarabia. Suveranul se declară de acord cu primul-ministru, dar este neliniștit de posibila debarcare de trupe sovietice în Bulgaria, dorind ca între sovietici și români să se intercaleze trupe turcești, spre a evita un contact direct⁶⁴.

Începutul lunii august a anului 1933 a consemnat și o serie de tensiuni în relațiile turco-bulgare. Într-un raport din 30 august 1939, Eugen Filotti descrie succint

⁵⁸ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Academiei R.S.R., pp. 308-309.

⁵⁹ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, vol. I, f. 51.

⁶⁰ Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*..., p. 311.

⁶¹ Apud Alesandru Dușu, Maria Ignat, 1940 – *Drama României Mari. Rapt și umilință*, București, Editura Universal Dalsi, 2000, p. 54.

⁶² Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 378.

⁶³ A. Călinescu, *op. cit.*, p. 421.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 420.

întrevederea din ziua respectivă cu Georgi Kioseivanov, care se plânga de prezența a 200.000 de soldați turci în proximitatea frontierei comune, vehiculând mai multe scenarii, caracterizate de către diplomatul român ca zvonuri neserioase:

1. Puterile Occidentale vor să atace Germania în Balcani, iar invadarea Bulgariei de către Turcia este o primă etapă a acestui plan.
2. Acțiune preventivă a Antantei de ocupare a Bulgariei.
3. Ultimatum turc pentru intrarea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică⁶⁵.

Într-adevăr, alte rapoarte confirmau că de-a lungul frontierei turco-bulgare se lucra febril la consolidarea unor linii de fortificații⁶⁶. Iar din alte surse se știa că în Bulgaria începuseră să fie dărmate geamiile turcești⁶⁷.

Dacă relațiile turco-bulgare treceau prin momente de tensiune, în schimb, cooperarea ungaro-bulgară mergea excelent. La Varna erau cantonați mai mulți elevi aviatori unguri⁶⁸, iar la Kassa (Košice) se afla un grup de aviatori bulgari⁶⁹.

La 11 august 1939 s-a consumat și întâlnirea între șefii de stat român și turc, Carol al II-lea și İzzet İnönü. Potrivit amintirilor lui Grigore Gafencu, președintele turc credea că agresiunea nu putea veni decât din partea Puterilor Axei, împotriva căreia putea fi organizată rezistența generală, cu sprijinul U.R.S.S.⁷⁰ În privința Bulgariei, cei doi șefi de stat au căzut de acord că prioritatea trebuia să fie scoaterea acesteia din luptă, satisfacerea unor pretenții teritoriale fiind, cel puțin în contextul respectiv, contra-productivă⁷¹.

La 13 august 1939, o delegație militară românească, formată din generalii D. Popescu și colonelul P. Leonida, se întorcea cu rezultate pozitive de la Ankara. Turcii erau dispuși să aducă 200 de batalioane în Tracia, având ca obiectiv scoaterea Bulgariei din luptă. Pe această bază, Armand Călinescu și regele Carol al II-lea se gândeau și la o apropiere româno-sovietică, prin intermediul Turciei; se spera la un pact de neagresiune cu recunoașterea explicită a graniței pe Nistru, aderarea la un pact al Mării Negre, chiar și în aceste condiții, fiind exclusă⁷².

Raporturile directe româno-bulgare rămăneau destul de ambigue la jumătatea lunii august. Atacurile comitagiilor erau inexistente, iar la 9 august 1939, soția și fiica lui Georgi Kioseivanov au trecut prin Bazargic, în drum spre Constanța, unde au fost primite de prefectul Vasile Gorsky și au rămas două zile⁷³. Câteva zile mai târziu, la 15 august 1939, în discursul ținut de ziua marinei, regele României făcea aluzii străvezii la Bulgaria: „Ceea ce este românesc nu se va da. Dacă cineva este iubitor de pace, trebuie să știe că granițele odată brăzdate nu se pot schimba fără o primejdie de război mondial”⁷⁴.

Într-adevăr, izbucnirea războiului mondial se apropia cu pași repezi. De altfel,

⁶⁵ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, vol. 1, f. 66-68.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 102.

⁶⁷ A.M.R.-P., fond *Divizia a 9-a Infanterie*, dosar nr. crt. 1406, f. 912-913, 949.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 912, raport informativ din 9 august 1939.

⁶⁹ V. Moisuc, *Diplomația României...*, p. 241.

⁷⁰ Gr. Gafencu, *Ultimele zile...*, p. 198.

⁷¹ Carol al II-lea, *op. cit.*, p. 398.

⁷² A. Călinescu, *op. cit.*, p. 424.

⁷³ *Dobrogea Nouă*, XX, nr. 189 (11 august), 1939, p. 1.

⁷⁴ A.M.A.E., fond *România (1920-1941)*, vol. 7, f. 126.

ipoteza unui atac bulgar asupra României cu lovitura principală fie în Dobrogea, fie în Câmpia Munteniei (varianta considerată mai periculoasă) era analizată de către experții militari români doar în contextul unui război general, în care Bulgaria să fie susținută de Axă⁷⁵.

Cetățenii bulgari supuși unui aspru regim polițienesc și unor severe privațiuni economice necesare susținerii unui buget militar supradimensionat, se arătau foarte reticenți la ideea implicării în război și nu rezonau la propaganda iredentei⁷⁶. Analizând gradul de coeziune internă a statelor sud-est europene în a doua jumătate a anului 1939, balcanologul român Constantin Iordan a ajuns la următoarele concluzii: „Bulgaria – un consens bine pus în scenă de către autorități, care vedeau în evenimentele care se precipitau în Europa oportunitatea de a profita din starea de expectativă pentru exigențele teritoriale bine cunoscute. Grecia – în curs de consolidare, Turcia – post-kemalistă – fără fisuri, Iugoslavia – o consolidare doar aparentă prin acordurile Cvetković – Maček, România – relativă unitate”⁷⁷.

Situația Bulgariei, în ajunul semnării Pactului Ribbentrop-Molotov, era descrisă astfel de către un diplomat german de la Ankara: „Ei se luptă să câștige teritorii cu sprijinul Germaniei, pe care noi nu le putem da, ca să ne asigurăm neutralitatea României și a Iugoslaviei, iar cu ajutorul (sic!) agresorilor, oferind neutralitate, nu pot obține nimic, pentru că Anglia vrea intrarea în acțiune a celor două state vecine Bulgaria”⁷⁸. Micro-analiza diplomatului german ignora total factorul sovietic, care avea să spulbere numeroase calcule și iluzii, după 23 august 1939. pactul Ribbentrop-Molotov a schimbat substanțial raportul de forțe în Europa, inclusiv în Balcani.

La 22 august 1939, Armand Călinescu nota în jurnalul său: „Lovitura de teatru a acordului germano-sovietic. Socotesc situația foarte gravă. S-au înțeles oare la o împărțire a Poloniei și României”⁷⁹. Pentru România, încheierea acordurilor germano-sovietice și declanșarea războiului au constituit un șoc de proporții. Izbucnirea conflictului armat anglo-franco-german lăsa țara expusă, mai mult ca oricând până atunci, amenințării U.R.S.S. „Cărțile” petrolului și grânelor românești își pierdeau mult din importanță în condițiile implicării sovietice. În aceste circumstanțe, diplomația românească a căutat să mențină țara în afara conflictului, să consolideze alianța balcanică, dar și să se apropie de Italia.

În Bulgaria, încheierea înțelegerilor germano-sovietice a fost primită cu satisfacție, deoarece una două „victime” ale sistemului Versailles și, în plus, cele mai populare state în rândurile opiniei publice bulgare⁸⁰. Actul de la 23 august 1939 a dat semnalul unei „încălziri” fără precedent a relațiilor bulgaro-sovietice⁸¹. Dacă România

⁷⁵ A.M.R.-P., fond *M.St.M. - Secția a 2-a Informații*, dosar nr. crt. 825, passim.

⁷⁶ Idem, fond *Divizia a 9-a Infanterie*, dosar nr. crt. 1406, f. 770-780.

⁷⁷ Constantin Iordan, *Les relations interbalkaniques (juillet – novembre 1939). Une perspective historique*, in *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, XXIX, nr. 1-2, 2001, p. 81

⁷⁸ A.N.I.C., fond *Stoica Vasile*, dosar I/72, f. 72.

⁷⁹ A. Călinescu, *op. cit.*, p. 425.

⁸⁰ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor-secolul XX (1887-1982)*, traducere de Eugen Mihai Avădanei, Iași, Institutul European, 2000, p. 212-213.

⁸¹ Vezî Maria Costea, *Relațiile politico-diplomatice româno-bulgare (1938-1940)*, Cluj Napoca, Editura Napoca Star, 2010, pp. 193-196.

miza pe Italia în fața amenințării sovietice, aliata ei tradițională, Iugoslavia, avea o viziune diametral opusă; la Belgrad, restabilirea relațiilor cu Moscova era socotită o modalitate eficientă de a contrabalansa presiunea italiană⁸². O situație similară avea Grecia, care însă întreținea relații diplomatice normale cu U.R.S.S., din anul 1924. Încheierea pactului Ribbentrop-Molotov a produs o serie de asperități în relațiile turco-sovietice, din cauza orientării Turciei spre Franța și Marea Britanie, cu care avea să încheie un tratat la 19 octombrie 1939.

La 28 august 1939 s-a întrunit la București un Consiliu de Coroană care a adoptat printre obiectivele de politică externă îmbunătățirea relațiilor cu Ungaria și Bulgaria și întărirea alianței regionale balcanice⁸³. Patru zile mai târziu, Germania nazistă ataca Polonia. La 4 septembrie 1939, guvernul român dădea publicității un comunicat referitor la „observarea regulilor neutralității”: România încerca astfel să-și mențină bunele relații cu Franța și Marea Britanie, fără să taie punțile cu Germania și fără să provoace U.R.S.S.⁸⁴.

Dacă România căuta, prin politica de neutralitate declarată, să câștige timp, politica de neutralitatea Bulgariei, declarată oficial la 14 septembrie 1939, urmărea cu totul alte obiective, de ordin revizionist⁸⁵.

La 5 septembrie 1939, ministrul român de externe, Grigore Gafencu, propusese precizarea unei atitudini comune a Înțelegerii Balcanice față de război, adică o declarație comună de neutralitate. Saraçoglu a acceptat această sugestie, dar Iugoslavia își declarase deja neutralitatea în mod individual, pe 4 septembrie, în timp ce Grecia, prin premierul Metaxas, a răspuns că nu-și putea declara „în niciun fel” neutralitatea, datorită obligațiilor față de Marea Britanie și Franța⁸⁶. În aceste condiții, proiectul lui Grigore Gafencu a eșuat.

Între 12 și 17 septembrie 1939, conducerea statului român și-a nuanțat atitudinea față de revendicările teritoriale bulgărești. Astfel, la 12 septembrie, în cadrul unei discuții tripartite (Carol al II-lea, Gafencu, Călinescu) se cade de acord că „orice gest de admitere a revizionismului este un dezastru”, sugestiile iugoslave fiind respinse⁸⁷, iar la 17 septembrie prim-ministrul propune, și regele aprobă, ideea întăririi blocului balcanic, cu concesi față de Bulgaria⁸⁸. Ce se întâmplase între timp? La 15 septembrie avusese loc o întrevedere Iorga – Călinescu, în cursul căreia marele istoric își exprimase ideea că renunțare la Cadrilater ar fi fost un gest oportun față de Bulgaria⁸⁹, iar mult mai important, în zorii zilei de 17 septembrie 1939, trupele sovietice intraseră în Polonia, pericolul sovietic trecând acum în prim plan.

La 19 septembrie 1939, la Jebel, în apropierea graniței româno-iugoslave, miniștrii de externe ai celor două țări, Grigore Gafencu și Činkar-Marković au elaborat

⁸² Steven K. Pavlowitch, *Yugoslavia*, London, Ernest Benn, 1971, p. 100.

⁸³ *Istoria politicii externe românești în date*, coord. I. Calafeteanu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 318.

⁸⁴ *Istoria României în date*, ediția a III-a revăzută și adăugită, coord. Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 442; vezi și Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 176-178; cf. cu Rebecca Haynes, *op. cit.*, pp. 113-114.

⁸⁵ M. Costea, *op. cit.*, pp. 210-213.

⁸⁶ *Ibidem*, pp. 220-221.

⁸⁷ A. Călinescu, *op. cit.*, p. 431.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 432.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 431.

planul blocului balcanic. În esență, proiectul prevedea intrarea Bulgariei în Înțelegerea Balcanică, cu prețul unor cesiuni teritoriale către această țară. Planul a fost susținut de către Marea Britanie, Franța și Turcia (Saraçoglu). Premierul bulgar, Georgi Kjosievanov l-a respins, considerând insuficiente concesiile făcute (Dobrogea de Sud, din partea României, regiunile Taribrod și Bosilevgrad, din partea Iugoslaviei). Din motive diametral opuse celor invocate de Kjosievanov, planul a fost respins vehement și de către generalul Metaxas, care nu admitea nicio revizuire teritorială. În atari circumstanțe, proiectul blocului balcanic nu s-a putut concretiza⁹⁰.

Istoricul român Maria Costea apreciază că prin planul de la Jebel, Grigore Gafencu și-a realizat două obiective:

1. A dovedit Iugoslaviei că România dorea o înțelegere justă și durabilă în Balcani.

2. A obținut un angajament de solidarizare româno-iugoslavă în vederea rezolvării revendicărilor bulgare prin „jertfe comune”, nu doar românești⁹¹.

Comparând succint cele două etape ale guvernării Armand Călinescu, din punct de vedere al politicii României în sud-estul Europei, observăm, pe de o parte, că preocuparea pentru menținerea și întărirea sistemului de securitate regional (Antanta Balcanică) a rămas o constantă, dar, pe de altă parte, odată cu semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov și izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale, a crescut gradul de disponibilitate al României pentru concesiile teritoriale față de Bulgaria, în scopul de a atrage această țară în Înțelegerea Balcanică.

ASPECTS OF ROMANIA'S POLICY IN SOUTHEASTERN EUROPE UNDER THE ARMAND CĂLINESCU GOVERNMENT

Abstract

The Armand Călinescu government coincided with a very tumultuous period on the European stage, culminating with the outbreak of the Second World War. These developments also affected the Balkan Peninsula, “the powder keg”, or, more accurately, the seismograph of the old continent. In this paper we intend to present some aspects of the Romanian policy in Southeastern Europe in the period March-September 1939. Our analysis has concentrated, mostly, on the Romanian-Bulgarian relations, taking into account the strategic position of the Bulgarian state in Central Balkans and the Romanian-Bulgarian territorial dispute over Southern Dobrudja.

---

⁹⁰ I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 190.

⁹¹ M. Costea, *op. cit.*, p. 225.